УДК 330.341.2:338.242.2

*І. М. Кукса,
д. е. н., професор, перший проректор,
Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва, м. Харків, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8486-2473*

*О. В. Орлова-Курилова,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, права, статистики та економічного
аналізу, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8382-8070*

*Є. М. Кирилюк,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID ID: 0000-0001-7097-444X*

*Т. В. Воронько-Невіднича,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту імені І. А. Маркіної,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2427-7218*

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.20.5

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА САМОРОЗВИТОК ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЄЮ ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ЗНАННЄВОЇ ЕКОНОМІКИ, ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ТА СИНЕРГЕТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМЦІВ

*I. Kuksa,
Doctor of Economic Sciences, Professor, First Vice-Rector,
Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev, Kharkiv, Ukraine*

*O. Orlova-Kurilova,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management,
Law, Statistics and Economical Analysis, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine*

*Ye. Kyryliuk,
Doctor of Economic Sciences" Professor, Head of the Department of Economics
and International Economic Relations, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine*

*T. Voron'ko-Nevidnycha,
PhD in Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Management named after I. Markina, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine*

**STATE REGULATION AND SELF-DEVELOPMENT OF AN EFFECTIVE INNOVATIVE
MANAGEMENT SYSTEM FOR PRODUCTION RESTRUCTURING IN THE CONDITIONS
OF KNOWLEDGE ECONOMY, GREENING AND SYNERGETIC INTERACTION OF ENTREPRENEURS**

У статті розглянуто державне регулювання та саморозвиток ефективної інноваційної системи управління реструктуризацією виробництва в умовах знаннєвої економіки, екологізації та синергетичної взаємодії підприємств. Доведено, що реалізація інноваційного процесу у підприємстві залежить від державного регулювання, вдало обраних державою інструментаріях з його підтримки — сукупністю адміністративних важелів, які призведуть до наукових та

організаційних змін у розвитку національної системи підприємництва. Такому державотворенню притаманна компенсаторна дія, що формується в процесі сприяння генерації, дифузії і використання інновацій у підприємстві та призводить до утворення синергетичних ефектів у межах інноваційної системи. Вид впроваджуваних інструментів залежить від поточної ситуації, яка притаманна сучасній соціально-економічній моделі, а також результатів діяльності інститутів, що формують інфраструктуру підприємництва. На цій основі визначено декомпозицію процесу державного регулювання розвитком інноваційного підприємництва. Досвід формування еволюційної парадигми інноваційного підприємництва доводить, що розвиток інноваційних зрушень за різних типів економічних систем держав відбувається нерівномірними циклами або спіралями розвитку. У такому контексті, інноваційну діяльність підприємництва слід розглядати під кутом просторових циклів еволюційної системи трансформаційної економіки, а планування такої діяльності повинне здійснюватися відповідно фазової моделі саморозвитку економіки, що трансформується. Трансформація економіки надає нові можливості для підприємництва. Виникнення кризи та бажання держави її подолати може стати потужним стартом руйнування старої неефективної системи та повного переформатування підприємницького середовища.

The article considers state regulation and self-development of an effective innovative management system for production restructuring in the conditions of knowledge economy, greening and synergetic interaction of entrepreneurs. It is proved that the implementation of the innovation process in entrepreneurship depends on government regulation, successfully selected by the state tools to support it — a set of administrative levers that will lead to scientific and organizational changes in the development of the national business system. Such state-building is characterized by compensatory action, which is formed in the process of promoting the generation, diffusion and use of innovations in entrepreneurship and leads to the formation of synergetic effects within the innovation system. The type of implemented tools depends on the current situation, which is inherent in the modern socio-economic model, as well as the performance of institutions that form the infrastructure of entrepreneurship. In this context, the innovative activity of entrepreneurship should be viewed from the angle of the spatial cycles of the evolutionary system of the transformational economy, and the planning of such activities should be carried out according to the phase model of self-development of the transforming economy. The uniqueness of state influence approaching bifurcation points is that the reaction of entrepreneurs to such influence can lead to the accumulation of internal resources of the enterprise by updating the institutional environment, which contributes to the implementation of the most necessary for the market, and sometimes unexpected ideas. gradual support of entrepreneurs by the state can lead to a powerful innovation explosion, economic "miracle" and ensuring sustainable socio-economic development of the national economy. That is, in times of crisis, under the conditions of timely regulation of innovation, vast sources of implementation of innovative ideas can be opened, and for the national economy to ensure the effective transformation of the development trajectory to the optimal and effective. The transformation of the economy provides new opportunities for entrepreneurship. The emergence of a crisis and the desire of the state to overcome it can be a powerful start in the destruction of the old inefficient system and the complete reformatting of the business environment.

Ключові слова: державне регулювання, саморозвиток, ефективна інноваційної системи, управління, реструктуризація виробництва, знання в економіці, екологізація, синергетична взаємодія підприємців.

Key words: state regulation, self-development, effective innovation system, management, restructuring of production, knowledge economy, greening, synergetic interaction of entrepreneurs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Планомірне та виважене впровадження державних заходів починає реалізовуватися, ще до настання біфуркацій, а їх синергетична взаємодія дозволяє отримати проміжні результати, що задовольняють суб'єктів підприєм-

ництва. Саме вчасність, оптимальність та виваженість у державному регулюванні призводить до оновлення та подальшого саморозвитку ефективної системи у періоди трансформаційних зрушень.

Унікальність державного впливу з наближенням до точок біфуркації постає у тому, що реакція підприємців на такий вплив, може призвести до акумуляції внутрішніх ресурсів підприємства за рахунок оновлення інститу-

ціонального середовища, що сприяє реалізації найбільш потрібних для ринку, а подекуди несподіваних ідей, які, зважаючи на кризу та поетапну підтримку підприємців державою, можуть призвести до потужного інноваційного вибуху, економічного "дива" та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку національної економіки. Тобто у період криз за умов вчасного регулювання інноваційної діяльності можуть відкритися неочікувані джерела реалізації інноваційних ідей, а для національної економіки забезпечити ефективну трансформацію траєкторії розвитку на оптимальну та ефективну. Зазначені факти обумовлюють актуальність дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЮТЬСЯ АВТОРИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Кризові явища в умовах трансформації економіки потребують вчасного реагування держави на проблеми підприємництва з метою забезпечення подальшого ефективного еволюційного розвитку. Виважений вплив держави на інституціональне середовище системи засобами прямого та опосередкованого регулювання, спроможні призвести до виникнення нових інфраструктурних елементів, що знижують флуктуацію та поліпшують умови розвитку підприємництва. В періоди трансформації національної економіки найбільш вірогідні інноваційні прориви.

У цьому контексті доречною є думка Й. Шумпетера, який у дослідженні "Capitalism, Socialism and Democracy" запропонував поняття "креативного руйнування", розуміючи під ним "...фундаментальний імпульс, який підтримує двигун капіталізму в русі, виходить з нових потреб, нових товарів, нових методів виробництва та транспортування, від нових ринків, нових форм індустріальних організацій. Процес креативного руйнування є ключовим для капіталізму..." [4; 8; 10].

Й. Шумпетер зобразив "креативне руйнування" саме при наявності трансформації економіки, які доцільно супроводжувати активною регуляторною політикою стимулювання радикальних інновацій [1—3; 5].

Іншим прикладом реалізації інноваційних проривів в умовах трансформації економіки є відображення у праці "The innovator's dilemma" — дослідника Гарвардської школи бізнесу К. Крістенсена, котрий започаткував теорію існування "підричних інновацій" в економіці, що змінюється [6; 7; 9]. Згідно з авторською теорією у період трансформації спостерігається явище, коли великі ефективно працюючі світові компанії знижували свої лідируючі позиції та першість, в умовах підвищеної конкуренції або появи на ринку підричних інновацій, які комерціалізовані іншими підприємствами. За такого процесу відбуваються зміни за рахунок виходу на ринок принципово нових інновацій, які знаходять на цільовому ринку свого споживача.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідити державне регулювання та саморозвиток ефективної інноваційної системи управ-

ління реструктуризацією виробництва в умовах знаннєвої економіки, екологізації та синергетичної взаємодії підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Комерціалізований на ринку продукт починає освоюватися споживачами, в процесі чого відбувається насичення ринку цим видом товару через збільшення обсягів їх продажу. Таким чином "підрична інновація" потребує удосконалення своїх характеристик, що вимагає перегляду процесу виробництва та оновлення споживачських характеристик. До "підричних інновацій", які змінили позиціонування великих підприємств слід віднести: сотові телефони (замінили стаціонарні засоби зв'язку); пароплави (парусні судна); напівпровідники (електровакуумні прилади); цифрові фотоапарати (плівкові фотоапарати); електронні месенджери ("підірвали" традиційну пошту) тощо.

Трансформація економіки надає нові можливості для підприємництва. Виникнення кризи та бажання держави її подолати може стати потужним стартом руйнування старої неефективної системи та повного переформування підприємницького середовища.

Імпульси у період трансформації, які свідчать про еволюційні зміни системи (дисбаланс попиту та пропозиції, зміна кон'юнктури ринку, слабкість державних інституцій) вимагають вчасного реагування держави на подолання негараздів, а підприємців змушують шукати нових споживачів та ринки збуту за рахунок реалізації нових інноваційних ідей. Прикладами інноваційно прогресивних країн світу доведено, що в періоди трансформації економіки "підричні інновації", навіть на перший погляд неперспективні, здатні започаткувати новий вектор розвитку країни за рахунок отримання позитивних синергій від їх комерціалізації.

Таким чином, трансформація національної економіки та інноваційний розвиток підприємництва є взаємопов'язаними і необхідними. Кризові явища у такій економіці є неминучим, закономірним етапом еволюції країни, проте вчасне державне реагування виводить економіку із стану розбалансованості тим самим забезпечуючи інноваційний шлях розвитку.

Вірно обрані пріоритети державного регулювання у період трансформації економіки повинні сприяти реструктуризації виробництва, виводячи на перший план стратегічно важливі для держави галузі та відсіюючи інститути із слабким потенціалом тим самим стимулюючи розвиток підприємництва. Саме тому в макроекономіці кризи під час трансформації економіки розглядаються не лише з позицій негативізму, а визначаються як каталізатори руйнування неефективних елементів ринкової економіки, розчищаючи простір для побудови принципово нового типу економічної системи заснованої на знаннях.

Усвідомлюючи парадигмальні зміни сучасної науки у поєднанні з сучасними експліцитними та імпліцитними проблемами інноваційного підприємництва у мовах трансформації економіки, слід усвідомити, що Україна, як еволюціонуюча система, вже наблизилася до

свої точки біфуркації. Систематично виникаючи кризові явища поруч з локдауном внаслідок розповсюдження коронавірусної хвороби збільшують нестабільність підприємництва, що потребує визначення детермінантів державної політики, які здатні вивести економіку на новий етап її розвитку.

Зазвичай наближення національної економіки до точки біфуркації, у періоди найбільшої турбулентності, за виваженої державної політики затне стимулювати систему до ефективного розвитку. Активізація коеволюції розвитку підприємництва, нелінійного синтезу в поєднанні синергетичного ефекту від державних заходів є основою інноваційного розвитку економіки.

Обрання детермінантів державного регулювання потребує вираховування чинників, які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності в Україні, а саме:

фрагментарність і неузгодженість державних стратегій та політики у сфері підприємництва;

слабка інвестиційна підтримка важливих державних програм щодо інноваційної та підприємницької діяльності;

недосконала система організаційної та інфраструктурної підтримки розвитку інноваційних підприємств; неналежний рівень оцінювання результатів інноваційної діяльності та контролю за діяльністю у сфері патентування та ліцензування;

відсутність чіткого визначення необхідних сегментів інституціонального середовища, які потрібно віднести до групи об'єктів підтримки інноваційного підприємництва.

Вважаємо, що підтримку інноваційного підприємництва слід впроваджувати на всіх рівнях, що забезпечить комплексність та взаємоузгодженість у процесі контролю та виконання регуляторних заходів. Активне державне регулювання інноваційного підприємництва є ефективним заходом для виведення економічної системи із кризи та забезпечення її сталого розвитку. Тому існує потреба у плануванні впровадження чинників підтримки інноваційного підприємництва України в умовах трансформації національної економіки на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Відмітимо, що чинники при комплексному та системному їх виконанні підсилюють результативність концепції розвитку інноваційного підприємництва в державі. Не урахування будь-якого чинника, в процесі реалізації державного регулювання зумовить неефективність державної політики або призведе до невикористання ресурсних витрат у системі державного управління.

Значущим чинником реалізації державних ініціатив є забезпечення інвестиційної політики з метою прискорення реалізації запропонованих стратегій на рівні підприємств. Існує потреба розробки прогресивної моделі інноваційного розвитку держави орієнтованої на структурну перебудову економіки шляхом впровадження ефективного світового досвіду.

Формування такої моделі повинне відбуватися за тісної взаємодії уряду, бізнесу, громадськості та залучення європейських партнерів. Активізація такого партнерства здатна забезпечити позитивну синергію в системі інноваційного підприємництва.

Визначення детермінант державного регулювання інноваційного підприємництва ґрунтується не тільки на переформуванні чинників виробництва і обсягу залуче-

них фінансових ресурсів, а ще й здатністю держави вчасно залучати у систему національної економіки ефективні заходи інноваційної політики країн Європи. Зазначені дії дають у своєму синергетичному поєднанні позитивний результат.

Лідуючі позиції у інноваційному розвитку підприємства посідають ті країни, державна політика яких заснована на комплексному використанні інноваційних знань та прогресивних технологій. За таких умов інноваційний тип розвитку для таких країн є не лише шляхом вирішення внутрішніх проблем та протиріч, а й джерелом забезпечення конкурентоспроможності власного виробництва на світовій арені. В системі національної економіки формування конкурентних переваг повинне забезпечуватися стимулювання інновацій в усіх галузях промисловості. Ефективне та систематичне управління інноваційним підприємництвом повинне ґрунтуватися на перетворення усієї інституціональної системи відповідно стандартів ЄС.

Оптимальне державне регулювання інноваційним підприємством забезпечує переваги для національної економіки:

підвищення економічних гарантій для населення; зменшення тривалості життєвого циклу реалізації інноваційних проєктів;

досягнення балансу попиту та пропозиції на ринку інновацій;

стрімкого розвитку стратегічно необхідних галузей промисловості тощо.

Поєднання зазначених досягнень забезпечує науково-технічний розвиток країни та гарантує економічну стабільність національної системи, а також формує каркас і передумови для наступних ринкових перетворень. Як нами зазначалося, державний розвиток не є статичним, він постійно оновлюється, трансформується піддаючись впливу світових та внутрішньодержавних тенденцій. Саме тому інструментарій у напрямку управління інноваційним підприємництвом повинен постійно переглядатися та адаптуватися до умов сьогодення та стратегічних пріоритетів держави.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Акцентовано увагу на тому, що реалізація інноваційного процесу у підприємстві залежить від державного регулювання, вдало обраних державою інструментаріях з його підтримки — сукупністю адміністративних важелів, які призведуть до наукових та організаційних змін у розвитку національної системи підприємництва. Такому державотворенню притаманна компенсаторна дія, що формується в процесі сприяння генерації, дифузії і використання інновацій у підприємстві та призводить до утворення синергетичних ефектів у межах інноваційної системи. Вид впроваджуваних інструментів залежить від поточної ситуації, яка притаманна сучасній соціально-економічній моделі, а також результатів діяльності інститутів, що формують інфраструктуру підприємництва. На цій основі визначена декомпозиція процесу державного регулювання розвитком інноваційного підприємництва.

Досвід формування еволюційної парадигми інноваційного підприємництва доводить, що розвиток інноваційних зрушень за різних типів економічних систем держав відбувається нерівномірними циклами або спіралями розвитку. У такому контексті, інноваційну діяльність підприємництва слід розглядати під кутом просторових циклів еволюційної системи трансформаційної економіки, а планування такої діяльності повинне здійснюватися відповідно фазової моделі саморозвитку економіки, що трансформується. Трансформація економіки надає нові можливості для підприємництва. Виникнення кризи та бажання держави її подолати може стати потужним стартом руйнування старої неефективної системи та повного переконструювання підприємницького середовища.

Література:

1. Гнатенко І.А. Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія "Економіка". 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38—42.
2. Гнатенко І. Вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці. Вісник Херсонського державного університету. 2018. № 32. С. 69—72.
3. Гнатенко І.А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. Науковий журнал "Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії". 2018. № 6 (18). С. 70—74.
4. Гнатенко І.А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: монографія. Харків: СГ НТМ "Новий курс", 2019. 253 с.
5. Ходаківська О.В., Гнатенко І.А., Дяченко Т.О., Сабій І.М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 5—11.
6. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. № 1. P. 129—135.
7. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova-Kurilova O. Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy. Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Collective monograph. Poland: Publishing House "Baltija Publishing", 2019. P. 48—61.
8. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova-Kurilova O., Moisieieva N., Rubezhanska V. State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2019. № 41 (2). P. 228—236.
9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. Laplage In Review. 2021. № 7 (3). P. 315—323.
10. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2020. Vol. 42. № 4. P. 504—515.

References:

1. Hnatenko, I. (2018), "Definition of innovations as tools of national entrepreneurship", *Naukovyy visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriya "Ekonomika"*, vol. 23, 5 (70), pp. 38—42.
2. Hnatenko, I. (2018), "The Impact of National Innovative Entrepreneurship on Sustainable Development of the Labor Market", *Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu-Bulletin of the Kherson State University*, vol. 32, pp. 69—72.
3. Hnatenko, I. (2018), "Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoji derzhavnoji inzhenernoji akademiji-Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, vol. 6 (18), pp. 70—74.
4. Hnatenko, I. (2019), *Metodolohichni aspekty rozvytku innovatsijnoho pidpriemnytstva: teoriia ta praktyka [Methodological aspects of innovative entrepreneurship development: theory and practice]*, New Course, Kharkiv, Ukraine.
5. Khodakivska, O.V. Hnatenko, I.A. Dyachenko, T.O. and Sabiy, I.M. (2021), "Models of entrepreneurship in terms of innovation economy and knowledge economy: resource and cost management", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 5-11.
6. Brockova, K. Rossokha, V. Chaban, V. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. and Rubezhanska, V. (2021), "Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43.1, pp. 129—135.
7. Hnatenko, I. Kuksa, I. and Orlova-Kurilova, O. (2019), "Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy", *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Collective monograph*. Poland: Publishing House "Baltija Publishing", pp. 48—61.
8. Hnatenko, I. Kuksa, I. Orlova-Kurilova, O. Moisieieva, N. and Rubezhanska, V. (2019), "State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 41 (2), pp. 228—236.
9. Lozhachevska, O. Navrotska, T. Melnyk, O. Kapinus, L. Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021), "Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market", *Laplage In Review*, vol. 7 (3), pp. 315—323.
10. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. Isai, O. Shtuler, I. Samborskyi, O. and Rubezhanska, V. (2020). "Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 42.4, pp. 504—515.

Стаття надійшла до редакції 25.08.2021 р.